

Pregledni rad

Datum prijema rada:
12. maj 2012.

Datum prihvatanja rada:
17. juni 2012.

**Prof. dr
Vladimir Čolović**

*Fakultet pravnih nauka
Panevropski univerzitet
"Apeiron" Banja Luka*

Kontrola rizika i osiguranje

Sažetak: Ostvarenje rizika zavisi, pre svega, od njegove prirode. Ali, rizik se može umnožavati, što otežava njegovu kontrolu. Kontrola rizika i mogućnost uticaja na njegovo ostvarenje predstavlja jedan od najsloženijih poslova, ne samo osiguravajućih društava, već i svih subjekata u jednom društvu. Naime, rizik uvek preti, bez obzira iz čega se sastoji i kada se i gde može ostvariti. No, rizik je najznačajnije posmatrati sa aspekta osiguravača, kojima je to osnovna delatnost (misli se na pokrivanje rizika), ali, značajno je posmatrati i zaštitu od rizika u okviru preduzeća, pravnih lica, uopšte. U ovom radu se govori o načinima kontrole rizika i načinima upravljanja rizikom, u okviru osiguravajućih društava, kao i u okviru drugih pravnih lica, koja zaštitu od rizika traže, pre svega, kod osiguravajućih društava, ali moraju definisati i drugemodele zaštite. Takođe, ovaj rad posvećuje pažnju i jednom od važnih akata kad je u pitanju kontrola rizika od strane osiguravača. Radi se o Direktivi EU br. 2009/138/EC, koja se naziva „Solventnost II“ i čiji je cilj uvođenje sveobuhvatnog upravljanja rizikom u cilju zaštite osiguranika. Ono što predstavlja zaključak ovog rada, odnosi se na činjenicu, da se rizik može kontrolisati i da se zaštita ne sastoji samo u osiguranju, kao i u saosiguranju i reosiguranju, već i u prevenciji, odnosno, u preduzimanju mera za smanjenje mogućnosti ostvarenja rizika i smanjenja nastalih šteta.

Ključne reči: rizik, kontrola, upravljanje, osiguranje, „Solventnost II“, prevencija, šteta.

POJAM RIZIKA

Pojam rizika ima različita značenja. No, rizik je, pre svega, stanje neizvesnosti, odnosno, on predstavlja budući neizvestan događaj, čijim ostvarenjem može nastati šteta ili korist¹. Pojedina autori kažu da je rizik opasnost od nastanka privredno ili društveno štetnog događaja koji podrazumeva obavezu osiguravača da plati sumu osiguranja, u slučaju nastanka osiguranog slučaja, odnosno, štete, a što je utvrđeno uslovima osiguranja i zakonom. Autor ove definicije je napravio razliku između privredne i društvene štetnosti i naveo je da je privredna štetnost prisutna kod neživotnih osiguranja, a društvena kod životnih². Granica između ove dve vrste štetnosti je tanka i ne možemo da, na ovakav način, definišemo priustvo štetnosti u ovim vrstama osiguranja.

Za definisanje rizika je bitno njegovo određivanje u vremenu i prostoru. Naime, statističkim proračunom može se utvrditi pravilnost pojavljivanja rizika u vremenu i prostoru. Ukoliko znamo kako je rizik raspoređen, lako ćemo definisati koji nivo zaštite moramo da preduzmemo. Prostorno i vremensko raspoređivanje rizika omogućava prostorno i vremensko izravnavanje rizika kod osiguravača, tj. stvaranje dovoljno sredstava koji će pokriti obaveze tog osiguravača u slučaju ostvarenja rizika. Kad govorimo o uslovima koji omogućavaju lakše pokrivanje rizika, mislimo na činjenice koje se odnose na stvaranje, prostorno gledano, široke zajednice rizika, sa što više objekata koji su izloženi istim ili sličnim rizicima, kao i na period pokrića rizika, odnosno, period na koji je zaključen ugovor o osiguranju. Što duže traje period pokrića, lakše je vremensko izravnavanje rizika³.

Rizik možemo posmatrati, posebno, sa stanovišta osiguranika, a, posebno, sa stanovišta osiguravača – osiguravajućeg društva. Kad posmatramo rizik sa stanovišta osiguranika, na prvom mestu, imamo u vidu zaštitu potrebnu od ostvarenja rizika. Sa aspekta osiguravača, govorimo o delatnosti osiguranja, tj. kad govorimo o osiguranju, govorimo i o riziku, odnosno, da nema rizika ne bi bilo ni osiguranja. Različite vrste osiguranja su vezane za različite rizike. Što je rizik veći, to je veća mogućnost da se dogodi štetni događaj, odnosno, osigurani slučaj. No, postoji opasnost i od uvećavanja broja rizika, kada se dovodi u pitanje samo osiguranje, tj. mogućnost jednog osiguravajućeg društva da pokrije određene rizike i da plati štetu, ako nastane osigurani slučaj. Činjenica je da se jedno osiguravajuće društvo može zaštititi i putem saosiguranja i reosiguranja, ali će zaštita biti veća, ako se dobro definiše i proceni rizik i ako se njime može upravljati. Sa druge strane, postoje različiti metodi procene rizika i zaštite od njega, koje primenjuju druga pravna i fizička lica, koja su osiguranici ili to tek treba da postanu. Ti metodi se razlikuju, u zavisnosti, o kakvim licima-osiguranicima se radi.

Nepredvidljivost rizika

Rizikje, pre svega, nepredvidljivi ili u potpunosti nepredvidljiv događaj. U zadnjih 20 godina beležimo niz štetnih događaja, kao što su zemljotres u San Francisku i orkan Hugo 1989.godine. Šteta iz ta dva događaja je iznosila 6 milijardi američkih dolara. Prirodne

¹ Šulejić P., Pravo osiguranja, Beograd 2005., str. 83

² Žarković N., Ekonomika osiguranja, Beograd 2008., str. 45

³ Žarković N., nav.delo, str. 46

katastrofe 2005.godine donele su štetu u iznosu od preko 200 milijardi američkih dolara. Ako govorimo o iznosima šteta koje su proizveli pojedinačni događaji, izdvajamo, teroristički akt, odnosno, rušenje Svetskog trgovinskog centra 11.septembra 2001.godine⁴. Šteta iz tog događaja je iznosila preko 20 milijardi američkih dolara. O sličnom iznosu možemo govoriti i kad je u pitanju orkan Endrju. Između 1970. i 1990.godine, prosečna godišnja šteta proizašla iz katastrofa iznosila je oko 3 milijardi američkih dolara godišnje. U periodu od 1990. do 2004.godine, ta šteta je prešla iznos od 16 milijardi američkih dolara po jednoj godini⁵. Spomenuli smo samo najveće štete u zadnjih nekoliko godina ili par decenija. No, rizik je nepredvidljiv i sa stanovišta jednog preduzeća ili bilo kog drugog lica, kao i sa stanovišta osiguravača.

Vrste (podela) rizika

Za osiguravača je bitno da razlikuje dobre i loše rizike⁶. Od toga zavisi i njegova odluka da li će „pokriti“ određeni rizik, odnosno, da li će zaključiti ugovor o osiguranju. Međutim, rizike možemo razlikovati i po njihovim karakteristikama, zatim, po načinima njihovog ostvarenja, kao i po drugim elementima, koji su, pre svega, vezani za mesto (prostor) za koji su vezani, odnosno, na kojem će nastati, kao i za vreme u kome će se dogoditi.

Tako, na prvom mestu, razlikujemo subjektivne i objektivne rizike. Objektivni se ostvaruju bez uticaja čovekove volje, odnosno, ovde se radi o katastrofalnim štetama, nastalim usled zemljotresa, oluje, itd. Sa druge strane, subjektivni rizici govore o tome, da je čovek uticao na ostvarenje osiguranog slučaja. No, moramo reći da, ako je subjektivni element suviše izražen, osiguravač će odbiti da plati štetu, odnosno, sumu osiguranja. Ali, takođe, moramo imati u vidu, da, ovde, moramo razlikovati različite vrste uticaja čoveka na nastanak obaveze osiguravača. Subjektivni i objektivni rizici su, u određenim situacijama, zajednički prisutni u ostvarenju određenih rizika. To je, čak, prisutno i kod prirodnih katastrofa⁷.

Druga podela je na stalne i promenljive rizike. Stalni rizici su oni, kod kojih izgledi za njihovo ostvarivanje ostaju nepromenjeni tokom celog trajanja osiguranja. Kod promenljivih rizika, izgledi za njihovo ostvarenje opadaju ili rastu, tokom trajanja osiguranja. Promenljive rizike beležimo kod životnog osiguranja, ali i kod osiguranja rizika od požara, kao i kod pojedinih osiguranja motornih vozila⁸.

Zatim, razlikujemo čiste i špekulativne rizike. Čisti rizici su oni koji podrazumevaju nastanak gubitka, ali ne i dobitka. Većina rizika su čisti rizici. Ako se desi osigurani slučaj,

⁴ Skipper H.D., Kwon J.W., Risk management and insurance, Blackwell publishing, 2007., str. 683

⁵ Stude R., Promjena izgleda rizika u osiguranju/reosiguranju, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol.58, no.1-2, godina 2008., str. 675

⁶ Šulejić P., nav.delo, str. 83

⁷ Žarković N., nav.delo, str. 48. Činjenica je da čovek može uticati na nastajanje nekog prirodnog događaja, kao i na sprečavanje istog. No, to je prisutno i u drugim slučajevima, bez obzira da li su vezani za životna ili neživotna osiguranja.

⁸ Žarković N., nav.delo, str. 48-49. Kod promenljivih rizika se stvara obaveza osiguranika da ih prijavi, odnosno, da obavesti osiguravača o eventualnim promenama vezanim za predmet osiguranja ili za zdravstveno stanje, ako je u pitanju životno osiguranje.

nastaće šteta i osiguravač će je pokriti, u zavisnosti od načina na koji je nastala šteta. Ali, ako se ne desi šteta, osiguranik neće imati nikakav dobitak. Špekulativni rizici mogu da proizvedu i gubitak i dobitak. Oni su povezani sa različitim promenama u toku osiguranja (npr. promene cena) koje prate poslovanje. Zato su ti rizici najviše prisutni kod poslovnih rizika, što je vezano za berzansko poslovanje, ulaganje, itd. Na te rizike, znači, utiču promene kamatnih stopa, cena sirovina, i sl.

Opšti rizici mogu pogoditi više objekata, npr. veći deo privrednog sistema države, više objekata u državi. Primer za to su prirodne nepogode i ratovi. Sa druge strane, pojedinačni rizici pogađaju pojedina lica ili objekte. Pojedinačnim rizicima je lakše upravljati. Ne smatramo značajnim ovu podelu⁹. Značajnija podela je na merljive i nemerljive rizike. Nemerljivi rizici su vezani za neizvesnost. Najbolji primer za nemerljivi rizik je poslovni rizik, na koji utiče i stanje na tržištu, kada se moraju donositi odluke u stanju neizvesnosti, koja je vezana za berzu, cene, itd. Neizvesnost rizika je isključena kod dovoljno velikog i uravnoteženog portfelja osiguranja. To znači da su rizici merljivi jedino u okviru zajednice osiguranja, a nikako, kada je rizik vezan za pojedinca¹⁰.

Veoma važno je odrediti koji rizik možemo da „pokrijemo“, odnosno, osiguramo. Postoje rizici koji su prikladni ili neprikladni za osiguranje. Postoji više merila koji određuju navedeno, ali ipak ih ne treba shvatiti kao apsolutne, već kao određene standarde, koje možemo ili ne možemo primeniti u određenim situacijama. Međutim, u slučaju, kad nisu prisutni takvi standardi, moguće je da država programima socijalnog osiguranja, omogućava „pokrivanje“ određenih rizika, koji, inače, ne bi bili podobni za osiguranje. Isto tako, postoje rizici kojisu na „sredini“, odnosno, neki osiguravači ih smatraju podobnim za osiguranje, a neki ne. Ovo pitanje nije bitno samo sa stanovišta osiguravača, već i sa stanovišta osiguranika, naročito, ako su u pitanju kompanije, gde rizici mogu proizaći iz donošenja odluka u vezi sa poslovanjem (kad govorimo o posledicama tih odluka), zatim iz ekonomskih i političkih promena, kao i iz prirodnih događaja¹¹. Takvi rizici su skloni i promenama u samom toku osiguranja, što dodatno otežava definisanje njihove podobnosti za osiguranje.

Sa stanovišta osiguravajućeg društva razlikujemo i tehničke rizike. To su rizici koji predstavljaju nastupanje štetnih dejstava, kao posledica načina obavljanja poslovnih postupaka. Znači, vezani su, pre svega, za poslovanje, za proizvodnju. Međutim, sa stanovišta osiguravača su značajni zbog odnosa premije osiguranja i štete. Tehničke rizike delimo na:

a) rizik slučaja koji predstavlja opasnost da broj i visina šteta prime razmere koje prevazilaze osnove na kojima je počivalo utvrđivanje premije osiguranja. Obuhvata normalan rizik slučaja, rizik kumulacije i rizik promene. Normalan rizik slučaja predstavlja opasnost da broj i visina šteta u jednoj godini odstupe od očekivanih. Rizik kumulacije predstavlja o-

⁹ Žarković N., nav.delo, str. 49

¹⁰ Žarković N., nav.delo, str. 50. Bonitet osiguravača je vezan za portfelj osiguranja. Veća zajednica osiguranja stvara sigurnost isplate štete. No, kad govorimo o merljivim i nemerljivim rizicima, moramo imati u vidu da nikada tačno ne možemo da procenimo rizik.

¹¹ Žarković N., nav.delo, str. 51. Osiguravači neće, uvek, biti u mogućnosti da odlučuju o „prihvatanju“ ili „neprihvatanju“ osiguranja rizika. To zavisi i od obaveznosti osiguranja, između ostalog.

pasnost da će doći do kumuliranja šteta po osnovu jednog štetnog događaja. Rizik promene predstavlja rizik da će doći do značajnijeg odstupanja broja i visine šteta od očekivanih, zbog značajnijih promena privrednih, političkih idrugih okolnosti;

b) rizik katastrofe koji predstavlja opasnost od nastanka štete sakatastrofalnim posledicama; i

c) rizik zablude koji predstavlja rizik da će doći donetačnog obračuna premija¹².

Umnožavanje rizika

Jedan od problema vezanih za postojanje rizika, jeste njegovo umnožavanje. Ali, kad govorimo o umnožavanju, ne mislimo, samo, na povećanje broja rizika, već i na povećanje veličine rizika. Jedno od rešenja za neutralizaciju umnožavanja rizika su i saosiguranje i reosiguranje, ali i drugi metodi, kad ne govorimo, samo, o osiguravajućim društvima. No, saosiguranje je i u ranom razvoju osiguranja uspešno ublažavalo mogućnost povećanja rizika. Danas, saosiguranje ima svoje mesto u neutralisanju umnožavanja rizika, što treba zahvaliti i brokerima (vrsta posrednika u osiguranju¹³), koji su stvorili tzv. risk market¹⁴. No, kod uvećavanja rizika, ključni element je izbor najboljeg metoda upravljanja tim rizikom ili rizicima. Svi metodi upravljanja rizicima se kreću od metoda, kojima se oni izbegavaju, do metoda kojima se oni „transferišu“ na drugog. Kad govorimo o „transferu“ rizika, mislimo na prebacivanje tog rizika na osiguravača. Ali, kad je u pitanju umnožavanje rizika, tada moramo imati na umu čestu podelu tog „transfera“, odnosno, prebacivanje rizika na više osiguravača. Naravno, najvažnije je odrediti, na koji način će osiguravajuće društvo definisati veličinu jednog ili više rizika u odnosu na kapital kojim raspolaze.

UPRAVLJANJE RIZIKOM U OSIGURAVAJUĆEM DRUŠTVU

Kao što smo, napred, rekli, rizikom se mora upravljati. Upravljanje rizikom znači da ga kontrolišemo. Upravljanje rizikom doprinosi njegovom optimalnom smanjivanju. Upravljanje rizikom predstavlja njegovu obradu, koja se sastoji iz tri osnovne komponente: - identifikacija i ocena rizika; - izbor i primena metoda upravljanja rizikom; i – nadzor nad rezultatima primenjenog metoda. Identifikacija i ocena rizika je postupak usmeren ka individualizaciji i definisanju rizika, a što mora imati osnov u kvalitetu prikupljenih informacija. Izbor i primena metoda optimalnog upravljanja rizikom je postupak usmeren na svođenje rizika na prihvatljiv obim. Nadzor nad rezultatima primenjenog metoda je postupak usmeren ka kvalitativnoj i kvantitativnoj razradi ekonomskih efekata proizvedenih u postupku upravljanja rizikom. Iz svega navedenog, možemo zaključiti da je najvažniji element upravljanja rizikom izbor odgovarajućeg metoda upravljanja, obzirom da taj izbor mora imati osnov u odgovarajućoj dobroj proceni¹⁵. Ove metode može primenjivati osigu-

¹² Milikić N., Upravljanje rizikom procene maksimalnog samoprizržaja, specijalistički rad, Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2005., str. 7-8

¹³ Iako je broker drugitreminzaposrednika, mora se reći da je širinaovlašćenjakodbrokeravećanegokodposrednika.

¹⁴ Matijević B., Osiguranje (menadžment-ekonomija-pravo), Zadar 2010., str. 161

¹⁵ Matijević B., nav.delo, str.149-150

ravač, ali i svako drugo lice koje se zaštićuje od rizika, bez obzira da li će se ono osigurati ili ne. Međutim, kod osiguravača, upravljanje rizikom je šire, odnosno, obuhvata mnogo više različitih metoda, imajući u vidu i različite vrste osiguranja.

Kod osiguravača, zaštita od rizika zavisi, na prvom mestu, od pravilne procene i deobe rizika, koja zavisi od tri faktora: 1) prvi faktor se odnosi na bonitet osiguravača. Osiguravač mora imati dovoljna sredstva, da bi mogao da izvrši podelu rizika u okviru svoje organizacije osiguranja. Tada govorimo o zajednici osiguranja; 2) drugi faktor je veličina rizika, koja mora biti izražena kroz sumu osiguranja. Tada govorimo i o premiji osiguranja, koja zavisi i od procene rizika, o čemu ćemo kasnije; 3) treći faktor je odnos prvog i drugog faktora, odnosno, odnos između boniteta osiguravača i veličine rizika. Kada je taj odnos negativan, tj. kada je veličina rizika tolika da bi ugrozila bonitet osiguravača, tada osiguravač povećava svoj bonitet, odnosno, mogućnost osiguranja, ili kroz saosiguranje ili krozreosiguranje. Moramo reći da saosiguranje ne isključuje mogućnost reosiguranja. Poslovi saosiguranja su zaključivanje i izvršavanje ugovora o osiguranju sa više društava za osiguranje koja su se sporazumela o zajedničkom snošenju i raspodeli rizika. Znači, ovde imamo više osiguravača koji, zajednički, zaključuju ugovor o osiguranju i srazmerno snose rizik, odnosno, srazmerno isplaćuju ugovorenu sumu, ako dođe do štete, tj. osiguranog slučaja, ali tako da ukupan zbir njihovih pokrića ne prelazi osiguranu vrednost¹⁶. Reč je o neposrednoj, horizontalnoj raspodeli rizika između saosiguravača¹⁷ koji individualno preuzimaju svoj deo obaveze. Nijedan saosiguravač ne odgovara za obaveze drugih saosiguravača. Saosiguranje se primenjuje samo u izuzetnim slučajevima, kada se radi o krupnim i teškim rizicima, koje ne može da preuzme jedan osiguravač. Ugovorom o saosiguranju stvara se lančana obaveza nekoliko saosiguravača prema istom osiguraniku. Horizontalnom deobom jednog rizika, svaki od saosiguravača preuzima svoj deo obaveze, odnosno, pokriva svoj deo sudelovanja u snošenju rizika srazmerno¹⁸. Saosiguranje, u suštini, predstavlja raspodelu jednog rizika na nekoliko delova koje svaki osiguravač preuzima u direktno pokriće iz zajedničkog ugovora ili zajedničke polise osiguranja. Osiguravač koji je pokretač obaveze iz osiguranja, putem ugovora o saosiguranju, jeste takozvani vodeći osiguravač¹⁹.

Poslovi reosiguranja su zaključivanje i izvršavanje ugovora o reosiguranju osiguranog viška rizika iznad samoprdržaja jednog društva za osiguranje kod drugog društva za osiguranje koje je dobilo dozvolu za obavljanje poslova reosiguranja. Ako jedno osiguravajuće društvo ne može da podnese veliki rizik, koji proističe iz jednog ugovora o osiguranju, odnosno, ako taj višak rizika prelazi samoprdržaj, pod kojim podrazumevamo iznos ugovorom preuzetih rizika kojidruštvo uvek zadržava u sopstvenom pokriću i koji može pokriti sopstvenim sredstvima²⁰, tada zaključuje ugovor o reosiguranju²¹.

No, ako se saosiguranje „koristi“ kao metod zaštite od rizika i ako je veličina rizika

¹⁶ Šulejić P., nav.delo, str. 74

¹⁷ *Ibidem*

¹⁸ Čurak M., Jakovčević D., Osiguranjeirizici, Zagreb 2007., str. 282

¹⁹ Mrkšić D., Petrović Z., Ivančević K., Pravo osiguranja, Beograd 2006., str.157

²⁰ Andrijić I., Klasić K., Tehnikeosiguranjairesiguranja, Zagreb 2002. str. 141

²¹ Čolović V., Osiguravajuća društva, zakonodavstvo Srbije, pravo EU, uporedno pravo, Beograd 2010., str. 16

takva da prelazi bonitet, odnosno, kapacitet saosiguravača, tada višak rizika treba da bude pokriven reosiguranjem. Reosiguranje, u ovom slučaju, može biti izvršeno na dva načina: - svaki saosiguravač će reosigurati višak rizika iznad svog kapaciteta, ili će – vodeći osiguravač pokriti rizik iznad kapaciteta svih saosiguravača. Osnovni cilj ovakvog pokrivanja rizika je primarna deoba rizika radi njegove neutralizacije i sigurnosti obavljanja delatnosti osiguranja, što je i osnovni ekonomski aspekt saosiguranja²².

Na pravilno definisanje rizika utiču i drugi elementi, kao što su: - inflacija; - promene metoda vezane za industrijske rizike; i – promene vrednosti i standarda ponašanja. Ti elementi, vrlo često, mogu dovesti i do umnožavanja rizika²³.

Inače, osiguranje kao delatnost, po svojoj prirodi, ne može da projektuje svoje prihode, kao što je to slučaj u drugim delatnostima. Kod osiguranja se može očekivati da će se, u celini, na velikom broju pojedinačnih slučajeva, ostvariti svi prihodi. Jedno od pitanja koje se postavlja kod definisanja rizika, jeste i izračunavanje premijske stope, odnosno, tarife premija. Naime, da bi se izračunala potrebna premijska stopa za jedan individualan rizik ili za homogenu grupu rizika, potrebno je da osiguravač sjedini podatke o rizicima iste vrste u sopstvenom portfelju. Osiguravač to može činiti i sa drugim osiguravačima, odnosno, tada govorimo o zajedničkim podacima osiguravajućih društava. Kada se, na osnovu prikupljenih statističkih podataka, utvrde nove premijske stope, tada se koriguju tarife premija. Znači, premijska stopa zavisi od povoljnih ili nepovoljnih karakteristika rizika²⁴.

UTICAJ RIZIKA NA PREMIJU OSIGURANJA, ULOGA AKTUARA U PROCENI RIZIKA

Aktuar je stručnjak koji poseduje znanja iz matematike, finansijske matematike, matematike osiguranja, matematičke statistike i teorije rizika, koji se, koristeći matematičke metode teorije verovatnosti, statistike i matematike, bavi problemima finansijske neizvesnosti i rizika²⁵. Posao aktuara za projekciju budućih događaja uključuje analizu podataka iz prošlosti, razvoj modela i procenu postojećih rizika²⁶. Obračun premija je osnovni zadatak aktuarske službe. Premija se obračunava u odnosu na određenu bazu koja treba da obezbedi: pokriće očekivanih iznosa odštetnih zahteva i osiguranih suma u toku perioda osiguranja, formiranje adekvatnog nivoa rezervi, pokriće troškova sprovođenja osiguranja i određeni nivo profita. Aktuarski rizici su sledeći: 1. rizik nepouzdanosti modela i podataka; 2. rizik katastrofalnih događaja; 3. rizik promene zakonskih propisa; 4. rizik odobravanja neopravdanih popusta na premiju; itd. Njima se omogućava adekvatno formiranje tarifa u osiguranju²⁷.

²² Matijević B., nav.delo, str. 153-154

²³ Ogrizović D., Ekonomika osiguranja, Sarajevo 1985., str. 584

²⁴ Ogrizović D., nav.delo, 583

²⁵ Kočović J., Uloga i značaj aktuarske profesije u razvoju tržišta osiguranja, Savetovanje „Pravo osiguranja u tranziciji“, Palić 2003., Zbornik radova, str.221; Feldman Anderson J., Brown R.L., Risk and insurance, 2005., str. 14, <http://www.soa.org/files/pdf/P-21-05.pdf>(pristup: 21.03.2012.)

²⁶ Čolović V., nav.delo, str. 133

²⁷ Kočović J., Rakonjac-Antić T., Rajić V., Upravljanje aktuarskim rizicima priformiranju tarifa u osiguranju, str.1, www.ekof.bg.ac.rs/.../osiguranje/.../ (pristup: 18.03.2012.)

Rizik nepouzdanosti modela predstavlja rizik da će, usled pogrešno izabrane statističke raspodele koja aproksimira tok šteta, očekivana vrednost šteta biti pogrešno utvrđena. Do ovoga, najčešće, dolazi zbog nepouzdatih podataka na bazi kojih se vrši procena. Osnovni uslov tačnosti obračuna premije osiguranja predstavlja adekvatna baza statističkih podataka u dovoljno dugom vremenskom periodu od najmanje deset godina. Rizik katastrofalnih šteta, takođe, može negativno uticati na realnost tarife osiguranja. Ove štete su obično male frekvencije i visokog intenziteta i mogu značajno deformisati raspodelu šteta na bazi koje se vrši obračun tarifa osiguranja. Rizik davanja popusta predstavlja rizik da će menadžment osiguravajućih kompanija, da bi zadržao klijente, doneti odluke o odobravanju neopravdano visokih popusta koji spuštaju premiju ispod aktuarski osnovane i na taj način mogu da ugroze racio šteta i dovedu do negativnog tehničkog rezultata. Krajnja cena proizvoda osiguranja formira se pod uticajem velikog broja tržišnih i netržišnih faktora. Premija mora da bude dovoljna da obezbedi pokriće svih troškova proizvoda, odnosno, usluge osiguranja i da obezbedi odgovarajuću marginu profita. Tačnost aktuarskih obračuna je uslov za obezbeđenje nivoa premije koji će biti dovoljan da obezbedi pokriće prethodno navedenih kategorija. Pri tome aktuari kontinuirano moraju pratiti dinamiku promene rizika²⁸.

Ako bi pojednostavili definiciju odnosa rizika i premije osiguranja, rekli bi da premija direktno zavisi od veličine rizika. Sa druge strane, veličina rizika zavisi od mnogih činilaca, kao što su: - vrsta opasnosti; - tehnička obeležja predmeta osiguranja; - vrednost predmeta osiguranja; - dužina trajanja osiguranja; - mesto na kome se nalazi predmet osiguranja. Svi navedeni činioци imaju svoju ulogu u određivanju premije osiguranja, a to znači, što je veći rizik, veća je i premija. Veličina rizika, koja je iskazana premijom osiguranja, ne određuje se, najčešće pojedinačno, već se određuje za veću grupu opasnosti (rizika) iste vrste na osnovu osiguranih slučajeva, odnosno, nastalih šteta²⁹.

RIZICI KAO USLOV INSOLVENTNOSTI OSIGURAVAJUĆIH DRUŠTAVA

Bitno izmenjeno poslovno okruženje u poslednjih nekoliko godina dovelo je do suočavanja osiguravajućih društava sa brojnim izazovima i rastućim rizicima i istovremeno doprinelo da se kapital i solventnost osiguravača, u odnosu na preuzete obaveze, nađu u fokusu pažnje kako akcionara i osiguranika, tako i države i njenih nadzornih organa. Glavni uzroci insolventnosti osiguravajućih kompanija su:

- rizici osiguranja (tehnički rizici, odnosno, rizici nastrani pasive bilansa stanja), koji ukazuju na stepen dovoljnosti sredstava rezervi osiguravajućih društava za izvršavanje obaveza i pokriće šteta ili dugova;

- rizici imovine (rizici ulaganja, odnosno, rizici na strani aktive bilansa stanja), kojima su osiguravajuća društva izložena prilikom ulaganja slobodnih sredstava rezervi i kojima osiguravači moraju kontinuirano upravljati na bazi njihove prethodne detaljne analize i što objektivnije procene;

²⁸ Kočović J., Rakonjac-Antić T., Rajić V., str. 2

²⁹ Žarković N., nav.delo, str.47

- tzv. netehnički rizici, koji su uzrokovani ponašanjem uprave (menadžmenta), kao što je namerno određivanje nižih premijskih stopa kako bi se ostvario brzi prodor na tržište i preuzeo veći tržišni udeo, što kao posledicu ima manjak sredstava za isplatu šteta i troškova poslovanja³⁰.

Da je veoma bitno pravilno definisati rizike koji mogu dovesti do prestanka rada osiguravajućih društava, govori i zakonodavstvo EU, u okviru kojeg je donet akt koji reguliše upravljanje rizikom. Da se radi o veoma važnom aktu, govori i činjenica da se njegovo stupanje na snagu odložilo, pre svega, zbog pripreme tržišta osiguranja i samih osiguravača.

DIREKTIVA „SOLVENTNOST II“ („SOLVENCY II“)

Cilj uvođenja „Solventnosti II“, odnosno, primene odredaba Direktive EU br. 2009/138/EC³¹, koja će se primenjivati od januara 2013. godine, jeste sveobuhvatno upravljanje rizikom u cilju zaštite osiguranika³². Sama „Solventnost II“ daje mogućnost primene internih modela, prilagođenih svakom osiguravaču, odnosno, njegovoj situaciji³³.

„Solventnost II“ predstavlja poboljšani regulatorni okvir solventnosti osiguravajućih društava putem:

- uvođenja sistema merenja solventnosti zasnovanog na riziku, čime se afirmiše pristup opreznog merenja stepena rizika portfelja osiguravača i proporcionalnog utvrđivanja potrebnog iznosa kapitala. Predmetni projekt u analizu uključuje sledeće kategorije rizika: kreditni rizik, tržišni rizik, poslovni rizik, rizik likvidnosti i rizik osiguranja;

- utvrđivanja jedinstvenih pravila za merenje solventnosti osiguravajućih društava, usmeravanjem na holistički pristup kod kojeg se imovina i obaveze vrednuju u skladu sa tržišnim principima;

- podsticanja osiguravača da sprovodi aktivnosti upravljanja rizikom. „Solventnost II“ će stimulisati osiguravajuća društva da razvijaju sofisticirane sisteme upravljanja rizikom, tako što će od kompanija, koje budu uspešne u predmetnim aktivnostima, zahtevati manje iznose kapitala za održavanje solventnosti;

- definisanja zahtevanog iznosa kapitala primenom „standardnog pristupa“ ili „internog modela“, što će uticati da se od osiguravajućih društava, koje profitabilno posluju, zahteva manje kapitala za održavanje solventnosti nego od društava sa slabijim poslovnim rezultatima. Agresivna investiciona strategija osiguravača, u smislu investiranja u visoko rizičnu imovinu će, takođe, rezultirati većim zahtevanim iznosom kapitala. Tehnike uprav-

³⁰ Jauković L., Kaščelan V., Nova regulativa solventnosti osiguravajućih kompanija u EU – projekat Solventnost II-, str. 77, <http://www.mnje.com/Archive.aspx?magazine=13> (pristup: 19.03.2012.)

³¹ Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II) (OJ L 335/1, 17.12.2009.)

³² Background to the Solvency II Project, http://ec.europa.eu/internal_market/insurance/solvency/background_en.htm (pristup: 19.03.2012.)

³³ www.osiguranje.hr

ljanja rizikom, kao što su reosiguranje sl., takođe, mogu uticati na redukovanje nivoa rizika, a samim tim i na nivopotrebnog kapitala. Mnoga osiguravajuća društva su razvila visoko sofisticirane kompjuterske modele, kakobi testirale efekte različitih događaja na njihoveportfelje osiguranja. Ovi modeli se mogu koristiti da se izračuna potreban nivo kapitala, kakobi se osiguravajuće društvo suprotstavilo različitim nepovoljnim događajima koji mogu nastati. Međutim, imajući uvidu visoke troškove internog modela, „Solventnost II“ daje mogućnost malim i srednjim preduzećima, kao alternativu, koriste tzv. „standardni pristup“, koji će biti zasnovan na riziku i poštovati iste principe kao i interni modeli;

- podsticanja diversifikacije rizika osiguravajućih društava, čime se, ujedno, utiče na njegov smanjenje. Raniji propisi nisu predviđali stimulativne mere za ona osiguravajuća društva koja su upravljala svojim poslovanjem u smislu primene adekvatnih strategija redukovanja rizika, u cilju ostvarenja visokog stepena njegove diversifikacije. Navedeno ukazuje da projekat „Solventnost II“, prilikom definisanja potrebnog nivoa kapitala, uzima u obzir posvećenost osiguravača problematici diversifikacije rizika³⁴.

Navedenim izmenama regulatornog okvira pokušaće se sa ostvarenjem bolje povezanosti strukture kapitala i profila rizika osiguravajućeg društva, veći nivo fleksibilnosti poslovanja osiguravača, kao i veći stepen konkurentnosti tržišta osiguranja u zemljama EU. Drugim rečima, „Solventnost II“ podstiče osiguravače da unapređuju interne sisteme upravljanja rizikom promovisući princip „što je veći stepen kvaliteta upravljanja rizikom, osiguravajuće društvo je obavezno da drži manji iznos kapitala“.

Razlozi za primenu projekta „Solventnost II“ su veliki. Postavlja se pitanje kakve će stvarne posledice on izazvati, imajući u vidu neke aktuelne promene u vezi početka primene tog projekta. No, pre nego što toj temi posvetimo pažnju, analiziraćemo neke od posledica koje bi trebalo da nastanu primenom „Solventnosti II“. One bi trebalo da se ogledaju, posebno, kod: - planiranja obima potrebnog kapitala i rezervisanja; - definisanja potrebne premije i sadržaja proizvoda osiguranja; - ostvarivanja investicionih profita; - prenošenja rizika, - povezivanja osiguravajućih društava; - organizovanja strukture osiguravajućeg društva; - preglednosti poslovanja; - nove uloge državnih nadzornih organa. Kad govorimo o uticaju „Solventnosti II“ na proizvode osiguranja, taj uticaj će doprineti ograničenju pojedinih pokrića, skupljoj premiji pojedinih proizvoda, prenošenju rizika na osiguranika, odbijanju pokrića za pojedine rizike. Posledica svega toga najverovatnije će biti još veća individualizacija rizika.

Znači, prema Direktivi „Solventnost II“, uzimaju se u obzir svi rizici sa kojima se suočava osiguravajuće društvo na tržištu³⁵. To ukazuje na činjenicu da se propisani iznos kapitala reflektuje kao rizik osiguranja³⁶. Dakle, namera je da se formiranjem ovih graničnih vrednosti i njihovom procenom za mnogo kraće periode, obezbedi veći stepen zaštite osiguranika i drugih korisnika osiguranja od neočekivanih gubitaka³⁷.

³⁴ Jauković L., Kaščelan V., nav. delo, str. 80

³⁵ Buckham J., Wahl J., Rose, S., Executive's Guide to Solvency II, Wiley, New Jersey 2011., str. 2

³⁶ Komelj J., Dolničar J., Izazovi mogućnosti u osiguranju reosiguranja u skladu sa Solventnost II, prezentacija, 18. susret osiguravača reosiguravača SORS 2007., Sarajevo 2007., str. 11

³⁷ Buckham J., Wahl J., Rose, S., nav. delo, str. 2

„Solventnost II“ i osiguravajuća društva u zemljama u regionu

Kad je u pitanju organizacija osiguravajućih društava sa aspekta savladavanja rizika na području zemalja u regionu, ona će biti malo drugačija u odnosu na EU. Naime, organizaciona struktura će se dopuniti sa jedinicama koje su potrebne za savladavanje rizika. Tu se misli na odbore za savladavanje rizika. Zatim, već postojeće organizacione jedinice, u okviru osiguravajućeg društva, dobiće nove aktivnosti, koje će se sastojati u rukovođenju, organizovanju operativnih jedinica, kao i u nadzoru³⁸. Na kraju, neke od današnjih organizacionih jedinica u društvu će se spojiti. Tu mislimo, pre svega, na aktuare i finansijski sektor u društvu. U stvari, najlogičnije da se početak aktivnosti vezane za savladavanje rizika postavi u ove organizacione jedinice (aktuari, finansijski sektor). No, veoma je bitna i promena kod onih koji odlučuju u osiguravajućim društvima. Tu mislimo na promene kod samih lica koja čine upravu, odnosno, menadžment društva. Odluke će se, uvek, usvajati obzirom na to kakav je rizik za ostvarivanje zahtevanih poslovnih rezultata prihvatljiv za osiguravajuće društvo. Zatim, veoma je važna i uloga državnih nadzornih organa. Uloga nadzornih institucija će se bitnije promeniti u oblasti provere ispunjavanja određenih normativnih zahteva i pokazatelja. Naime, navedena provera će se pretvoriti u kvalitativnu kontrolu strukture i uspešnosti poslovanja osiguravajućeg društva. Nadzorni organi će morati svoje znanje iz poznavanja propisa tako dopuniti praktičnim poznavanjem delovanja finansijskog tržišta i tržišta osiguranja³⁹.

Organi nadzora nad radom osiguravajućih društava

Kad je u pitanju nadzor nad radom osiguravajućih društava, tu postoje razlike između razvijenih zemalja i zemalja koje su, pre kratkog vremena, postale članice EU. Naime, u skandinavskim zemljama postoji integrisan nadzor, zbog dobro razvijenog finansijskog sektora. Nadzor obavlja Agencija za osiguranje, a Ministarstvo finansija posredno kontroliše njihov rad. No, Finska je jedina zemlja koja nema jedinstven nadzor. Razlog leži u veoma bitnoj ulozi osiguranja, a to je obavljanje poslova obaveznog zdravstvenog i socijalnog osiguranja. U Finskoj, nadzor vrši Ministarstvo za zdravlje i socijalna pitanja⁴⁰. Sa druge strane, u Belgiji, nadzor obavlja Biro za integrisani nadzor i Komisija za osiguranje. Komisija ima veća ovlašćenja (davanje dozvole za rad) i ono podnosi izveštaje Ministarstvu finansija⁴¹. U Francuskoj, osiguranje je dobro razvijeno i ono predstavlja oslonac ekonomskog razvoja. Francuska ima i razvijen zakonodavni sistem u ovoj oblasti. Nadzor nad osiguravajućim društvima vrše 2 komisije: 1. Komisija za kontrolu osiguranja; i 2. Komisija za organizaciju osiguranja. U obe Komisije su uključeni najjemenitiji stručnjaci iz oblasti osiguranja. Komisija se sastaje dva puta godišnje⁴². Kad su u pitanju druge zemlje, u njima je prisutan tradicionalni koncept nadzora u osiguranju. Uglavnom, nadzor vrši Ministarstvo finansija, Centralna banka (retki slučajevi) ili Agencije za osiguranje. U Bugarskoj nadzor obavlja: 1) Uprava za nadzor koja donosi odluke vezane za poslovanje osiguravajućih društava i podnosi izveštaje Ministarstvu finansija; i 2) Nacionalni savet osigura-

³⁸ Komelj J., Dolničar J., nav.delo, str.47

³⁹ Komelj J., Dolničar J., nav.delo, str. 51

⁴⁰ Balaban M., Nadzor u osiguranju, sl.12, http://www.swot.ba/dokumenti/pdf_20090717105911.pdf

⁴¹ *Ibidem*

⁴² Balaban M., nav.delo, sl. 13

nja, koji daje i oduzima dozvole za rad osiguravajućim društvima. U Češkoj, nadzor vrši Ministarstvo finansija koje podnosi izveštaje Vladi Češke. Finansijski inspektori moraju biti ugledne ličnosti iz oblasti osiguranja i moraju ispunjavati uslove propisane zakonom. U Sloveniji nadzor obavlja Agencija za osiguranje koje je u svojstvu pravnog lica podnosi izveštaje o radu Vladi Slovenije. Pitanja vezana za davanje dozvola za rad donosi Senat kao nadzorno telo Agencije za osiguranje⁴³. Kad je u pitanju domaća država, u Federaciji BiH, nadzor nad poslovanjem osiguravajućih društava vrši Biro za nadzor osiguranja, a u Republici Srpskoj Ministarstvo finansija. Inače, u Srbiji nadzor vrši Narodna banka, a u Makedoniji i u Crnoj Gori Ministarstvo finansija.

IDENTIFIKACIJA RIZIKA I PROCENA UČESTALOSTI I VELIČINE POTENCIJALNIH ŠTETA SA STANOVIŠTA PRAVNIH LICA - PREDUZEĆA

Činjenica je da ne možemo rizik i upravljanje njime na isti način posmatrati i na isti način definisati, ako sa jedne strane govorimo o osiguravačima, a sa druge strane o preduzećima, tj., drugim pravnim licima, koji mogu, a ne moraju biti osiguranici, odnosno, mogu ili ne moraju zaključiti ugovor o osiguranju, kao jedan od vidova zaštite od rizika. Analiziraćemo zaštitu od rizika u okviru preduzeća, razlikovati metode koji se koriste u upravljanju rizikom, u okviru kojih spada i osiguranje. No, da bi se u jednom pravnom licu zaštitili od rizika, prvi korak je njegovo utvrđivanje, kao i definisanje potencijalnih šteta.

Odgovorna lica u jednom preduzeću moraju koristiti različite informacije, da bi definisali navedeno. Ti izvori informacija su: finansijski izveštaji, podaci o ranijim štetama, upitnici koji se specijalnosastavljaju za analizu rizika i fizička inspekcija svih delova preduzeća (u zavisnosti od delatnosti kojom se preduzeće bavi). Nakon što su identifikovane potencijalne štete, sledeći korak odgovornih lica, odnosno, menadžmenta rizika, odnosi se na merenje uticaja koji određeni rizici imaju na poslovanje preduzeća, drugim rečima procenjuje se potencijalna učestalost i veličina šteta. Učestalost šteta je očekivani broj negativnih ekonomskih događaja koji će se desiti u posmatranom vremenskom periodu, dok se veličina šteta odnosi na očekivanu razmeru štete⁴⁴. Procena rizikaje od značaja i prilikom izbora odgovarajuće metode za zaštitu od rizika. Prilikom procene rizika, treba imati u vidu, da veličina rizika ima veći značaj od učestalosti šteta, jer velike štete sa katastrofalnim posledicama mogu potpuno da onemoguće preduzeće za dalje poslovanje. Zbog toga, odgovorno lice mora da uzme u obzir sve štete koje određeni događaj može da prouzrokuje. U analizi veličine štete često se pravi razlika između najveće moguće štete inajveće verovatne štete.

Metodi upravljanja rizikom

Osnovna tri metoda upravljanja rizikom su: metod kontrole šteta, metod finansiranja šteta i metod interne redukcije rizika⁴⁵. Posvetićemo pažnju svakom od ovih metoda.

⁴³ Balaban M., nav.delo, sl. 14 i 15

⁴⁴ Ivanović S., Upravljanje rizikom I osiguranje, časopis Industrija br. 1-2/2003, Beograd 2003., str. 71

⁴⁵ Ivanović S., nav.delo, str. 72

Metod kontrole šteta obuhvata aktivnosti u cilju smanjenja učestalosti i veličine očekivanih šteta. Pojam kontrole šteta često se meša sa kontrolom rizika, ali postoji značajna razlika između aktivnosti koje se preduzimaju u cilju smanjenja očekivanih šteta i aktivnosti kojima se smanjuje prisustvo rizika. Sprovođenje ovog metoda podrazumeva dva pristupa. Prvi pristup je izbegavanje rizika, kod koga preduzeće smanjuje izloženost riziku, smanjući nivo rizičnih aktivnosti koje obavlja. Tačnije rečeno, preduzeće izbegava da, uopšte, započne bavljenje određenom rizičnom delatnošću ili odlučuje da napusti neku rizičnu aktivnost koju je do tada obavljalo. Prednost ovog pristupa je, u tome, što opasnost od nastanka ekonomski štetnog događaja nestaje ili je bitno smanjena. Kao jedan od nedostataka navodi se nemogućnost da se izbegnu svi rizici kojima je preduzeće izloženo. Drugi pristup je prevencija šteta, koji obuhvata aktivnosti preduzeća kojima se smanjuje učestalost i veličina šteta. Za razliku od pristupa izbegavanja rizika, u ovom slučaju, preduzeće ne nastoji da izbegne izloženost određenom riziku, već određenu rizičnu aktivnost menja tako da ona postane bezbednija i prihvatljiva za preduzeće. Kod ovog pristupa razlikujemo preventivne i represivne mere. Preventivne mere se preduzimaju pre nastanka štetnog događaja i cilj im je da spreče i uklone uzrok koji izaziva gubitak. Ovim merama se smanjuje učestalost šteta⁴⁶.

Metod finansiranja šteta⁴⁷, kod kojeg je osnovni način zaštite od rizika formiranje fondova iz kojih će se nadoknaditi nastale štete. Kod ovog metoda razlikujemo tri pristupa: samopridržaj, neosiguravajući transfer rizika i osiguranje. Samopridržaj predstavlja slučaj, u kome preduzeće zadržava obavezu da, samo, snosi određene rizike. Kod ovog pristupa preduzeće generiše sopstvene fondove za pokriće šteta, dok se kod transfera rizika (u koje ubrajamo i osiguranje), on prebacuje na drugu ugovornu stranu. Pojam transfera rizika obuhvata tehnike kojima se rizik zajedno sa svim njegovim finansijskim posledicama prenosi na drugo pravno ili fizičko lice. Menadžeri (koji se u ovom slučaju nazivaju i riziko mendažeri) koriste razne vrste ugovora, da bi odgovornost za određeni rizik, kojem je preduzeće izloženo, prebacili na drugu ugovornu stranu. Hedžing (hedging) strategija⁴⁸ podrazumeva upotrebu finansijskih derivata u cilju minimiziranja uticaja tržišnih rizika na poslovanje preduzeća. U uslovima inflacije, promenljivih deviznih kurseva, kao i varijabilnih kamatnih stopa, tržišni rizici postaju dominantni u savremenom poslovnom okruženju. Preduzeća i druge privredne organizacije vrše distribuciju ovih rizika primenom finansijskih instrumenata kao što su: forvard ugovori⁴⁹ i fjučers ugovori⁵⁰, svopovi⁵¹ i opcije⁵².

⁴⁶ Ivanović S., nav.delo, str.73-74

⁴⁷ Ivanović S., nav.delo, str. 74-77

⁴⁸ Hedžing strategija podrazumeva osiguranje protiv gubitka.

⁴⁹ Forvard ugovor je ugovor između dve strane o prodaji ili kupovini neke imovine (koja može biti bilo koga oblika) u unapred određenom trenutku u budućnosti. Jedna strana se slaže da kupi, a druga da proda nešto po ranije dogovorenoj ceni. Kod takve kupoprodaje isplata se vrši tek na datum dospeća ugovora. Forvard ugovor se koristi da bi se kontrolisao i umanjio rizik od, na primer, promene kursa valuta.

⁵⁰ Fjučers ugovor predstavlja sporazum između dve strane o kupovini ili prodaji aktive u poznato budućće vreme za poznatu cenu. Fjučers ugovorom se normalno trguje ne berzi. Da bi se omogućila trgovina, berza postavlja izvesne standard za fjučers ugovore. Pošto dve strane u ugovoru ne moraju da se međusobno poznaju, berza utvrđuje i garantne mehanizme za izvršenje ugovora.

⁵¹ Svop (swap) je finansijski ugovor koji obavezuje jednu stranu da zameni (svopuje) skup isplata koje poseduje za drugi skup isplata koje poseduje druga strana. Većinom svopova trguje se na vanberzanskom tržištu, mada se određeni tipovi svopova mogu naći i na trgovanju na tržištima fjučersa.

⁵² Opcija podrazumeva pravo, ali ne i obavezu, da se kupi odnosno proda određena aktiva, po unapred ugo-

Metod interne redukcije rizika, kojim može da se smanji izloženost riziku preko diversifikacije i investiranja u informacije. Proizvodni program diversifikovanog preduzeća obuhvata proizvode koji se po tehnološkoj osnovi, tržišnoj nameni i načinu prodaje međusobno značajno razlikuju, pa time smanjuju rizik koji proizilazi iz čestih promena u tržišnim, tehničkim i društvenim faktorima. Drugi pristup internoj redukciji rizika je investiranje u informacije. Primenom ovog pristupa dobijaju se precizna i tačna predviđanja očekivanih šteta, pa preduzeće može na vreme da preduzme preventivne mere zaštite⁵³.

Izbor rizika koji će se osigurati

Zbog brojnih prednosti, u odnosu na ostale metode, za preduzeće bi najsigurnije bilo da osigura sve rizike koji zadovoljavaju uslove. Međutim, zbog ograničenih sredstava, ova- kvo rešenje je neracionalno i nedostupno za većinu fimi. Zbog toga, riziko menadžeri ili druga odgovorna lica u preduzeću, treba da osiguravaju samo one rizike koji imaju veliki uticaj na poslovanje. Pre toga, moraju da procene potencijalnu veličinu i frekvenciju šteta. Razlikujemo dve podele, kad je u pitanju osiguranje rizika, odnosno, izbor rizika koji će se osigurati. Prva podela je prema značaju rizika, uz izuzetak vezan za obaveznost osiguranja koje određuje zakon, a druga podela je prema mogućnosti osiguranja rizika.

Prema značaju rizika, koje obuhvataju, pravi se razlika između obaveznog, poželjnog i dostupnog osiguranja. Obavezno osiguranje obuhvata rizike koji se po zakonu moraju osigurati (obavezno osiguranje radnika u slučaju povrede na radu), kao i rizike sa katastrofalnim posledicama koji ugrožavaju opstanak preduzeća. Poželjno osiguranje spadaju rizici koji mogu da prouzrokuju ozbiljne finansijske poteškoće, ali ne dovode do insolventnosti preduzeća. Dostupno osiguranje obuhvata one rizike koji imaju mali uticaj na poslovanje. Pored izbora rizika koji će se osigurati, odgovorna lica, koja o tome odlučuju, moraju doneti odluku i o visini sume osiguranja⁵⁴.

Sa aspekta mogućnosti za osiguranjem, sve rizike možemo podeliti u tri grupe: a) rizike koji se u potpunosti mogu preneti na osiguravača; b) rizike koji se delimično mogu preneti na osiguravača; i c) rizike koji se uopšte ne mogu preneti na osiguravača. U rizike koji se mogu potpuno preneti na osiguravača, zaključenjem osiguranja, spadaju svi rizici od kojih se pruža ekonomska zaštita, bez ograničenja visine pokrića od strane osiguravača, putem vrsta osiguranja koje su njihov predmet poslovanja. U rizike koji se mogu samo delimično preneti na osiguravača spadaju rizici koji po veličini potencijalne štete ili sume osiguranja prelaze ukupne kapacitete osiguravača i svih reosiguravača, pa jedan deo viška rizika ostaje nepokriven. Tu spadaju i neki drugi, posebno katastrofalni rizici koji se, često, ne mogu u potpunosti pokriti osiguranjem. U grupu rizika koji ne mogu da se prenesu na osiguravajuća društva spadaju rizici koji nisu obuhvaćeni nijednom vrstom osiguranja⁵⁵.

---

renoj ceni u okviru određenog vremenskog perioda. Ova specifičnost opcije, koja kupcu ostavlja mogućnost nerealizovanja opcionog ugovora, svrstava je u kategoriju koja se označava pojmom „uslovna prava“. Cena opcije, koja se plaća da bi se ovo pravo steklo, naziva se premija.

⁵³ Ivanović S., nav.delo, str. 77

⁵⁴ Ivanović S., nav.delo, str. 79

⁵⁵ Milikić N., nav.delo, str.10-11

Nakon definisanja rizika i odluke o tome, koji će se od njih osigurati, sledi odluka o izboru osiguravača. Prilikom izbora osiguravajućeg društva, riziko menadžeri ili druga odgovorna lica, polaze od sledećih kriterijuma: a) finansijski položaja osiguravača; b) usluga zaštite od rizika koje pruža osiguravač; i c) visina premije. Pri utvrđivanju finansijskog položaja, koriste se različite informacije i dokumenta koja pokazuju kako su osiguravajuća društvarangirana. Time se dobijaju obaveštenja o njihovoj profitabilnosti, likvidnosti, kao i drugim elementima. Usluge osiguravajućih društava u koje spadaju identifikacija i procena šteta, kao i prevencija rizika, imaju veliki uticaj na izbor osiguravača od strane preduzeća. Visina premije je, isto tako, bitan faktor, jer preduzeće nastoji da maksimizira koristi i minimizira troškove osiguranja⁵⁶.

Sledeća faza u osiguranju rizika je zaključenje ugovora o osiguranju. Zatim, zaposleni u preduzeću se moraju upoznati sa uslovima osiguranja. Kada je potpisana polisa osiguranja, riziko menadžeri ili druga odgovorna lica, obaveštavaju o tome upravu i ostale zaposlene u preduzeću. Vrlo je bitno da zaposleni budu upoznati sa činjenicom da šteta izazvana grubom nepažnjom ili namerno izazvana šteta nije pokrivena osiguranjem⁵⁷.

Jedan od bitnih elemenata u sprovođenju ugovora o osiguranju, odnosno, u toku trajanja pokrivača jeste periodična revizija programa osiguranja. Riziko menadžeri moraju vršiti provere tokom čitavog procesa trajanja osiguranja. Samim tim, oni mogu preduzeti i određene mere u cilju izmena odredaba ugovora i sl. To, naime, podrazumeva ponovnu analizu rizika obuhvaćenih osiguranjem, procenu kvaliteta usluga koje pruža osiguravač, što se, pre svega, odnosi na blagovremenu i potpunu naknadu šteta.

Upravljanje rizikom uz upotrebu osiguravajućeg pokrivača sadrži značajne prednosti sa stanovišta preduzeća:

- obeštećenje u slučaju nastanka štete je osnovna prednost osiguranja, jer je gubitak nadoknađen, pa preduzeće nastavlja nesmetano da posluje, a fluktuacije u prihodima, usled štete, su neznatne;
- osiguravač obezbeđuje vrlo efikasnu identifikaciju i analizu rizika, kao i prevenciju šteta; i
- premije osiguranja odbijaju se od poreske osnovice (dobitka pre oporezivanja) i predstavljaju poresku olakšicu.

Međutim, za osiguranje se vezuju se i dva značajna nedostatka: a) premije osiguranja predstavljaju veliki trošak za preduzeće, posebno, kada se uzme u obzir činjenica da, kod samopridržaja, sve dok ne nastane šteta, sredstva mogu da se investiraju u rentabilne projekte, obzirom da se kod osiguranja premije plaćaju unapred (znači, pre eventualnog nastanka štete), pa ne postoji mogućnost unosnog plasmana ovih sredstava; i b) riziko menadžeri su mnogo manje motivisani da efikasno sprovedu druge metode upravljanja rizikom, kao i mere prevencije šteta, obzirom da postoji pokrivač rizika osiguranjem⁵⁸.

⁵⁶ Ivanović S., nav.delo, str. 80

⁵⁷ *Ibidem*

⁵⁸ Ivanović S., nav.delo, str. 80-81

ZAKLJUČAK

Da bi jedno osiguravajuće društvo uspešno ili, bar, solidno poslovalo, potrebno je da osigurava rizike koje, svojim kapitalom, odnosno, bonitetom, može da pokrije. Dobra procena rizika je osnovni uslov za dobro funkcionisanje osiguranja. Uvek moramo imati na umu da je bolje osigurati puno malih rizika, nego mali broj velikih rizika. Uostalom, zna se da jedan osigurani slučaj, ako je velikih razmera, može dovesti u pitanje egzistenciju jednog osiguravajućeg društva. Samim tim, postavlja se pitanje solventnosti jednog osiguravača. Osnovni problem, vezan za solventnost, svodi se na određivanje minimalnog iznosa kapitala koje osiguravajuće društvo mora da poseduje za sigurno poslovanje. Prelaz sa klasičnih ili standardnih modela upravljanja rizikom na interne modele koje će upotrebljavati pojedini osiguravači, nije ni jednostavan, ni bezopasan, kao ni jeftin. Cilj primene pomenute Direktive „Solventnost II“, koja će se primenjivati od januara 2013. godine, jeste uvođenje sveobuhvatnog upravljanja rizikom u cilju zaštite osiguranika⁵⁹, kao što smo rekli. Sama „Solventnost II“ daje mogućnost primene internih modela, prilagođenih svakom osiguravaču, odnosno, njegovoj situaciji⁶⁰. To, praktično, znači da će od procene rizika i veličine kapitala zavisiti i oblik osiguranja.

No, rizik moramo posmatrati i sa stanovišta preduzeća, organizacije, tj., osiguranika. Upravljanje rizikom, u okviru preduzeća ili neke organizacije je proces koji ima za cilj da zaštiti imovinu i profit, na taj način, što će se smanjiti mogućnost nastanka gubitka. To je proces koji se može definisati kao donošenje i primena odluka o aktivnostima koji treba da doprinesu smanjenu štetnih događaja, kao i njihovih posledica.

Kada se identifikuje i proceni rizik, sledeći korak je razmatranje metoda koji će se koristiti u upravljanju tim rizikom, kao i izbor tehnike koja bi se mogla koristiti za sprovođenje tog metoda. Veoma je važno kontrolisati rizik, ali je, isto tako, važno finansirati taj rizik, ako je to moguće i ako je isplativo. Osnovni cilj kontrole rizika je njegovo minimiziranje, a finansiranje rizika se mora zasnivati na usklađivanju raspoloživih sredstava za pokrivanje gubitaka, a koji proizilaze iz rizika. Kontrola rizika obuhvata i izbegavanje i smanjenje rizika, što podrazumeva sasvim jednostavne aktivnosti (provera ispravnosti nekog uređaja), do veoma složenih planova kontrole. Finansiranje rizika podrazumeva obezbeđivanje finansijskih sredstava za nadoknadu šteta ili posledica štetnih događaja i podsticanje napora na prevenciji rizika. Uključuje, sa jedne strane, zadržavanje rizika (obezbeđivanja sopstvenih sredstava za naknadu štete), a sa druge, prenos rizika (osiguravajuće pokriće)⁶¹.

Kontrola rizika će se uspešno sprovesti, ako se izabere metod koji će dovesti do efikasnog upravljanja tim rizikom. Metodi su različiti u zavisnosti od toga, da li rizik kontroliše osiguranik, bez obzira da li se radi o preduzeću ili nekom drugom licu ili to čini osiguravač. Kontrola rizika podrazumeva primenu odgovarajućih metoda. Te metode možemo definisati kao opšte, odnosno, kao osnov definisanja niz metoda koji će se primenjivati u zavisnosti od toga o kakvom riziku je reč, čime se osiguranik bavi (kojom delatnošću), da li je

⁵⁹ Background to the Solvency II Project, http://ec.europa.eu/internal_market/insurance/solvency/background_en.htm

⁶⁰ www.osiguranje.hr

⁶¹ Milikić N., nav. delo, str. 9

- u pitanju neživotno ili životno osiguranje, kakav je bonitet osiguravača, itd. Ti metodi su:
- metod upravljanja rizikom od strane osiguranika. Metod će zavisiti od rizika koji preti i od delatnosti kojom se osiguranik bavi;
  - metod transfera rizika na osiguravača;
  - metod stvaranja uslova od strane osiguravača koji će doprineti uspešnom pokrivanju rizika; i
  - prenos dela rizika između saosiguravača ili sa osiguravača na reosiguravača⁶².

LITERATURA:

Monografije, članci, prezentacije

- Andrijić I., Klasić K., Tehnike osiguranja i reosiguranja, Zagreb 2002
- Background to the Solvency II Project, preuzeto sa:
http://ec.europa.eu/internal_market/insurance/solvency/background_en.htm
- Balaban M., Nadzor u osiguranju, sl.12, preuzeto sa:
http://www.swot.ba/dokumenti/pdf_20090717105911.pdf
- Buckham J., Wahl J., Rose. S., Executive's Guide to Solvency II, Wiley, New Jersey 2011
- Čolović V., Osiguravajuća društva, zakonodavstvo Srbije, pravo EU, uporedno pravo, Beograd 2010
- Čurak M., Jakovčević D., Osiguranje i rizici, Zagreb 2007
- Ivanović S., Upravljanje rizikom i osiguranje, časopis Industrija br. 1-2/2003, Beograd 2003
- Jauković L., Kaščelan V., Nova regulativa solventnosti osiguravajućih kompanija u EU – projekat Solventnost II-, preuzeto sa: <http://www.mnje.com/Archive.aspx?magazine=13>
- Kočović J., Uloga i značaj aktuarske profesije u razvoju tržišta osiguranja, Savetovanje „Pravo osiguranja u tranziciji“, Palić 2003., Zbornik radova
- Kočović J., Rakonjac-Antić T., Rajić V., Upravljanje aktuarskim rizicima pri formiranju tarifa u osiguranju, preuzeto sa www.ekof.bg.ac.rs/.../osiguranje/.../
- Komelj J., Dolničar J., Izazovi i mogućnosti u osiguranju i reosiguranju sa naglaskom na Solventnost II, prezentacija, 18.susret osiguravača i reosiguravača SORS 2007., Sarajevo 2007
- Matijević B., Osiguranje (menadžment-ekonomija-pravo), Zadar 2010
- Milikić N., Upravljanje rizikom procene maksimalnog samopridržaja, specijalistički rad, Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2005
- Mrkšić D., Petrović Z., Ivančević K., Pravo osiguranja, Beograd 2006
- Ogrizović D., Ekonomika osiguranja, Sarajevo 1985
- Skipper H.D., Kwon J.W., Risk management and insurance, Blackwell publishing, 2007
- Stude R., Promjena izgleda rizika u osiguranju/reosiguranju, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol.58, no.1-2, godina 2008
- Šulejić P., Pravo osiguranja, Beograd 2005
- Žarković N., Ekonomika osiguranja, Beograd 2008

⁶² Milikić N., nav.delo, str. 10

Zakonodavstvo

Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II) (OJ L 335/1, 17.12.2009.)

Korišćeni sajтови sa Interneta

www.osiguranje.hr

Vladimir Čolović

Faculty of Law

Pan-European APEIRON in Banja Luka

Control of Risk and Insurance

Abstract: The realization of the risk depends primarily on its nature. But the risk can be multiplied, making it harder to control. Risk control and possibility to influence of its realization is one of the most complex operations, not just for insurance companies, but, also, for all subjects in society. The risk always threatens, no matter what consists and when and where it can achieve. We must study the risk, in the first place, from the aspect of the insurer, which is the his main activity (referring to the coverage of risks), but, also, we have to observe and protect against risk across the enterprise, legal persons, in general. This paper talks about risk control methods and ways of managing risk in the insurance companies, as well as the other legal entities, who seek protection from risks, primarily in insurance companies, but they must defined, the other models of protection. Also, this paper pays attention to one of the important acts when it comes to control risk by the insurer. This is the EU directive No. 2009/138/EC, which is called "Solvency II" and aimed at introducing a comprehensive risk management in order to protect the policyholders. The conclusion of this paper refers to the fact that the risk can be controlled and that the protection does not consist only in insurance, as well as, in coinsurance and reinsurance, but also in preventing, or, in taking action to reduce risks and damages.

Key words: risk, control, risk management, insurance, „Solvency II“, prevention, damage.